

КОНТРАСТЫ.

(Нарисъ).

Глыкерія вышла вже третю чарку густого, мицного ликеру и почвуае себе надзвичайно прыемно: такъ любо, такъ затышно сидты, спершись спыною на дерево, и липиво прыслушатись до сыхъ згуківъ, змишаныхъ зъ балачокъ спильныківъ пикніку, зъ лопотиння листя, зъ щебетання пташокъ, зъ дзвону пляшокъ, выделокъ, ноживъ, тарилокъ. По всому тили розлыта така хороша, нижна втома, у грудяхъ дзвеніть якесь мягкe, тепле, добре чуття, не хочется ни рухатись, ни говорыты,—хочется тильки счастльво, радистно усміхатись. Те незадоволення, яке було въ неї зъ початку видъ того, що выбралы для пикніку сей лисокъ, теперъ сchezло, и вона вже навить залюбки заговорыла бъ до Кати, якъ бы не ся втома.

Глыкерія прыплююще трохы очи, и ій здається, що вона тыхо-тыхо плыве на якихъ-сь оксамитовыхъ, теплыхъ хвиляхъ, яки мягко колыхають іи, а передъ нею плавко проходить ся картина прогалыни зъ розстелеными скатиркамы, повними пляшокъ, тарилокъ, всякихъ найидківъ, напытківъ, зъ съдячымы, напивлежачымы постатямы знаёмыхъ мужчынъ и подругъ. Вони щось говорять мижъ собою, кричать, регочутся, але вона не прыслушается добре,—ій доволи сыхъ згуківъ не гучныхъ, мырнихъ, гармонійныхъ.

Сонце вже заходить десь тамъ за деревами, и рожеве свитло ёго косыхъ проминивъ не бъе, ле риже въ очи, а такъ спокійно фарбує листя, постати, екіпажи, розпряженыхъ коней, кучеровъ, самоваръ зъ синимъ дымомъ, рожеви, били, темни убрання панночокъ и мужчины; вси ци фарбы мишаются зъ рожевымъ колёромъ и вбирають въ себе очи.

— Катерино Исаевно!.. Змылуйтесь!.. Господь мене вбый, не выненъ! Прысягаюсь вамъ постоламы Магомета,—молить про іцось «сей комикъ Жабурынь», якъ звать его знаёми, и стає навколишкы передъ Катею, якось кумедно вытягаючи до горы свою маленьку головку. Катя схыляе на бикъ голову, сміється и бъе ёго серветкою по плечи. Сей «комизмъ» Жабурина, ёго прысягання, залыцяння до Кати давно вже видоми Глыкерії, але вона дывится на ныхъ, добродушно посміхається и почуває себе ще краще.

— Жыты треба, моя пани, вміочы!—говорыть Иванъ своимъ тыхымъ, мелодичнымъ барытономъ, наливачои Сони въ чарку вына.—Не склавши руки на порожнихъ грудяхъ,—якъ скавъ якайсь поэтъ,—плысты за жыттамъ, а самому гребты... А першъ усёго—треба твердо и завжды памъятаты, що ты жывешъ... Люде се забувають якосъ, все збираються, готуються до якогось будучого жыття. А се страшна помылка!.. Охъ, яка помылка!

Винъ зъ жахомъ дывится на Соню, що спокійно слухає ёго, и видно по ії млявому, дуже напудреному лицу и синихъ, вялыхъ очахъ, що вона думає щось свое, таке жъ десь више и мляве, якъ и вся ії повна, покійна постать. Але Иванъ своимъ звычаемъ не бачить того,—блиде, нервове лицо ёго, зъ чорною, гострою боридкою и вдумливими очима, зхвилюване и, видно, трохи пьяненьке; билый, широкий лобъ ёго зъ тою знаёмою Глыкерії жовтызною по краечкахъ, укритый дробними краплинами поту; губы, видно, сухи и гарячи. Глыкерія прислухається зновъ и чує, якъ винъ говорыть:

— Мени, знаете, здається, що зъ такого погляду можно згадытися зъ словами Христомъ: «не печитеся», въ переклади: не тур-

буйтеся, не клопочиться». Розумієте? Не те, що не купуйте соби на завтра чаю и сахару, а не уявляйте соби рижихъ непрываемыхъ почувань... Сё найголовнійше... Почувань! Що жъ таке жыття, якъ не довгый, довгый рядъ усякихъ почувань?.. И заразъ, въ сю хвылыну я *жыту*, я маю якись почувания, хочъ бъ и видъ сего вына... Не все одно? Черезъ що жъ се жыття мусыть буты гиршымъ, пижъ те будуче, для якого вси такъ клопочутся, и головнымъ чыномъ клопочутся до самой смерти? Тешерешни пережывания вважаются за переходни, неважки, а отъ тамъ десь, нибы то въ будучому, буде все. И бижать, бижать, поспишающысь одмахуются рукамы одъ всѣго, а якъ не можно одмахнуться, ледве прыторкнутся губамы и зновъ спишать и, помитьте, мынаютъ те, чого шукаютъ. Шукаютъ жыття, а воно у ныхъ передъ носомъ... Вы вдывитесь, удумайтесь, скильки жыття у кожного человека, скильки гры, думокъ, почувань. Вы тильки слидкуйте за кожнымъ такъ про себѣ—и вы побачыте, скильки втихи сесть. Люблять слидкуваты за жыткамъ звирять, а те забуваютъ, що самый цикавый звирь—то чоловикъ. Яке багацтво руху, жыття!..

Глыкерія одводить видъ ёго очи и починає слидкуваты. Дійсно, скильки руху, жыття! якъ все прыемно, мыло! Онъ сидить на дышли брычки кучерь Семенъ и, нопыхуючи «ароматною» паныроскою, балакае зъ Дунькою. Дунька билie середъ зеленого своимъ билымъ фартухомъ и, заклавши руки за спину, очевидчаки кокетує зъ нимъ. Але Семенъ, видно, не дуже то вважає, бо дывится кудысь повзъ Дуньку и десь, певно, своимъ звычайнымъ флегматичнымъ топомъ говорить:

— Намъ еты хвакты вже звесны... шукай дурнищыхъ!

Глыкерія дывится на Дуньку, якъ та жваво и граціозно повертається своимъ станомъ, и вже не почуває того непрываемого, ревнивого чуття, що завжди ворушилось у неї, коли вона дивилась на свою покойивіку. Ій думается, що дуже гарно було бъ оженити Семена зъ Дунькою, и навить уже уявляється ій, якъ вона, писля того якъ поберется зъ Иваномъ, поклъче Дуньку и, пообіцявши даты добрий посагъ, скаже, що буде стараться за неї

передъ Семеномъ; якъ Дунька дуже-дуже почервоніє и, затуливши лыце рукавомъ, утиче на кухню, и якъ вси будуть сміяться веселымъ, хорошымъ смихомъ... Справди, якъ легко можна зробити свое жыття такымъ, щобъ у ёму було бильше прыемного, нижъ непримного, якъ можно жыты новно, радисно, счасльво.

— Панове! панове! —крычить Мыкытенко. Оповищаю вамъ велыку новыну!

Вси замовкают и дывляться на ёго незграбну, дужу постать въ незграбному сюртуци зъ довгымы поламы. Мыкытенко прымра уроочисту позу, пиднима руку и чекаочи замирае.

— Ну?—нетернляче пытае Катя.

— Слухайте!.. Вси слухають? У Зинаиды Карловны одне ухо выше другого!.. Ха-ха-ха,—и Мыкытенко задоволено регочется, дывлячись на трохи зчервонилу Зину.

— Фи! Який вы дотепный!—кыдае Женя и зновъ повертается до Олески Гусляра. Вси тежъ одвертаются, и никто не смеется. Але Глыкерія вже не бачыть недотепносты Мыкытенка, якый завжды мае на се претензію; ій цикава ся гра поглядивъ, смиху: то зневажливого, то дурноватого, то линивого, цикаво се жыття рижныхъ почувань, яке пробываеется кризъ байдужи рухы, кризъ прудки погляды, кризъ незначни слова и фразы.

— Не хотите?—держучы надъ Соныною чаркою пляшку зъ ликеромъ, пытае Иванъ—Се жъ ликерь.. *Глыкерія, ликеръ и я*,— говорыть винъ старый каламбуръ и показуе рукою на Глыкерію, на пляшку и на себе. Выходить, nibы винъ два разы говорыть: Глыкерія, Глыкерія. Соня усміхаеца, але мовчки крутыть головою.

— Ну, значыть, я село—пидіймаочи чарку до роту и обережно пьючи зъ неи, добродушно дывытса винъ на Соню. И Глыкерію вже не дратуе такъ непримно, якъ перше, сей каламбуръ зъ іи негарнымъ, мужычымъ им'ямъ, а навпаки здаецца дотепнымъ и повнымъ змісту. Выходить, що вона, винъ и выноскладають зъ себе щось едыне, яке все-таки высловлюеется въ одному: Глыкерія. И ій такъ любо дывытса на се мыле, разумне лыце коханого, на ёго били, невелычки руки зъ довгымы, чисто-

скульпторськымъ пальцамъ, па глыбоки, пекучи очи. Хочется
нижно-нижно взяты сю хорошу голову, прытулыты до грудей и
мирно, счастльво замерты пидъ сей гармонійный гоминъ прыроды
и людей, пидъ си ласкави, тыхи почування.

— Ваня! — ласкаво, тыхо говорыть вона сладкымъ голосомъ,
и хоча не знае, що сказаты ёму, але почвуа потребу хочь згу-
комъ голосу высловыты свое хороше, добре чуття. Катя озырается,
дывитса на неи и Ивана и зновъ одвертается. Але «Ваня» ста-
вить чарку и, щось згадавши, не чуе іи и, звертаючысь до Сони,
що задумльво мне повными, пухкымъ рукамы серветку зъ ини-
циаламы Глыкеріи, почынае жыво говорыты:

— А таке зъявыще, якъ контрастъ? Га? Туть вамъ все: и
исторія думкы, и исторія людського слова, и естетыка, и... Туть
все! Визьмить вы хочь таке, ну...

Іванъ водыть очыма навкруги и зупыняется на коняхъ, що
пасутся биля экипаживъ.

— Ну, визьмить хочь сыхъ коней. Дывиться, якъ перепли-
таются фарбы, яки контрасты, яки тоны... Чорне и биле! Одне
чорне не зробить вамъ такого вражиння, а поручъ зъ билымъ воно
грае выдатну ролю, видтиняется, выступа рельефно, грае... А
психыка? Напрыкладъ, цинизмъ и святысть, поручъ одно зъ од-
нимъ. Туть просто духъ захоплюе! Я хочу липыты теперь одну
ричъ. Такъ, знаете, тема така — огыдлыве и гарне. Огыдлыве мусы-
ть буты жинкою, не дуже старою, але страшенно гыдкою, зъ
такымъ, знаете, розпустнымъ выглядомъ въ облыччи, зъ страшен-
нимъ цинизмомъ душы и тила. А поручъ молодый, гарный юнакъ
зъ полумьямъ силы и такого, знаете, захоплюючого бажання бо-
ротьбы за добро, за красу; невынныи, чистый, палкыи! И одне
поручъ зъ другымъ. Контрастъ який!

Глыкерія згадуе, що той будынокъ, який вони обдывлялъсь,
щобъ наняты, и въ якому вже постановылы зробиты де-яки пере-
робки за-для Ивановои майстерни, хазянъ (якъ казала швачка)
несподивано продае кому-сь. Певно, доведется шукать другого, або
зъ новымъ хазяніномъ зновъ говорыты.

— Ваня! — клыче вона зновъ.

Іванъ озырається, кыдае «заразъ, заразъ» и зновъ звертається до Сони:

— И помите: таки контрасты на кожному кроци, въ кожному зъявиши; воны минаются, чергуются, складають зъ себе самыхъ зновъ контрасты. Се така gra, знаете... я страхъ якъ люблю слизкуваты за нымы! Бувае стильки красы, стильки змисту, що ажъ знемога якась на тебе впаде.

— Ваня!!—голоснише гукае Глыкерія и чуе, якъ ій щось непримено-гостро проходить у серци, а голось стає тонкымъ и ризкымъ. Катя зновъ дивиться на неи и на Ивана, саркастично посміхается и одверта голову.

— Заразъ, заразъ!—кыдае «Ваня».—И видно, що люде такъ страшенно коисерватывни, пасивни. Наприкладъ, прылипались до одної формы, старої, збытої формы красы и гадають, що въ ній все, що... дійшли до геркулесовихъ стовпивъ!..

Глыкерія почувае, якъ гаряча хвиля крови пидіймається ій у груды, надавлює ихъ и вогнемъ суне до лыци. Ій соромно до болю, до скаженої зlostи. О, який соромъ! Винъ навить не хоче дивитись на неи, а вона уявляла, що у ёго справди йе якесь чуття до неи. До неи, до цёго гострого, пацючого лыця зъ ридкими зубами и рябуватими щоками, зъ сею мизерною, жовтуватою косычкою. О, прокляття! Вона, дурепа, могла думати, що іи мілліоны, мужычи, батьківськи мілліоны, яки ще, здається, пахтять вивцями и потомъ наймытивъ, си мілліоны не мають ніякого значиння для ёго. Вона, ідіотка, могла думати, що ся артистычна, нижна натура на неи звернула свою мылостиву увагу, а не на мілліоны, що вони, оть-ци панки, инженери, чиновники, генеральськи дочки, титуллярни, благородни, що вони п'ють іи вина и катаються на іи коняхъ зъ-за любови и поваги до неи. О, прокляття!

Ій хочется, якъ, бувало, робила малою, зъ лютымъ ве-рескомъ упасты на землю и люто бытись объ неи головою; хочется несамовито схопытись и зъ ценавыстю упъястись нигдямы въ се нижне, брехливе лыце зъ глыбокими очима; хочется дыко, по мужицьки, схопыты за край скатирки, шпурнуты на ныхъ

сымы нляшкамы, тарилкамы и хлыскаты ихъ нею и крычаты: «геть звидсы! геть зъ мого лису, голопъяти! геть! геть!

Але вона тильки раптомъ сидае ривнише, мицно впывається рукамы въ сукню, такъ що ажъ пучкамъ боляче, и начынае важко дыхаты. Вона знае, що вона заразъ страшенно негарна, що кровъ, прылывши до головы, робить ій лыце не червонымъ, якъ у другихъ, а якимсь буряковымъ, губы стають тонкымы та билымы, и гостре лыце, зъ вузькымы пропызуватымы очыма, стаєще бильшъ схожымъ на пацюче. Але ій теперь дарма. Показать, заразъ же показать ёму и имъ, що вона хоче начхать на нихъ, що вона и на мызыныи палец не вважа на ихне благородство и не потребує ихнёго товарыства.

— Треба, щобъ воно васъ захоплювало, щобъ вы не спали! — гарно одыгуюочи свій темнорусый, шовковый чубъ, палко говорыть Иванъ. Треба зминяты свои почування, тасуваты ихъ, якъ карты, вышукуваты ихъ въ кожній дрибныци, въ кожній незначній прояви всякого жыття!.. А для сёго контрастъ найбильшъ видповидае. Винъ не дае застыгнуты думци, винъ дратуе нервы... Хай погане, хай гыдке буде въ сёму контрасти, — тутъ ходыть не про фактъ, а про ваши почування...

— Ха—ха—ха! — раптомъ вырывается у Глыкерія зъ грудей злиственный, дзвинкій видъ сеи злости сміхъ. — Иванъ, Соня, Женя и ще де-хто озыраются на неи.

— Ха—ха—ха! — пидводится вона трохи. — Се цикаво!.. Уявляю... Не фактъ, а почування. А ну, отъ визьмить, визьмить, визьмить скыните заразъ вашъ сюртукъ и черевыкы и лизьте на дерево. А мы будемо дывытысь. Се буде тежъ контрастъ.

Иванъ трохи здыровано и пыльно дывытесь на ій лыце и одновидае:

— Ну, сказаты, се буде не контрастъ, а... а видхылення видъ нормы, видъ звычайного. Воно подибне до ёго, але тильки...

— Зовсимъ не подибне! — скрыкуе ризко Глыкерія. — Зовсимъ не норма. Самый справжній контрастъ, и якъ разъ на вашъ смакъ. Отъ скыдайте сюртукъ и лизьте!

Иванъ стыскуе плечыма и одвертается, панночки жъ сдержано сміются. Але се ще бильшъ дратуе іи. Вона стае на колина и, первово шарпаючи хустку, говорыть:

— Ну, оть я хочу сёго пережывання, сёго контрасту! Я хочу, щобъ вы полизли на дерево. Иване, лизьте! Се мое бажання, зробить же!

— Се—вередування, Лико,—знехотя посміхается Иванъ, а не бажання... И вopo трохи не лычить тоби...

Глыкерія чуе, якъ нова, ще дужча хвиля несется зъ грудей въ лицѣ, чуе, якъ загоряются въ неї очи, але вона вже не може спынитись. А! не лычить? Ій зъ лыщемъ кухарки, ій мужычи не лычить, а якъ бы се сказала Катька, ій бы не тильки лышло, а було бъ «справжнимъ, дужкимъ, гострымъ, естетычнымъ» и всякимъ контрастомъ. Ну, такъ оть же вона хоче сёго и такъ мусыть буты.

— Все одно—лычить не лычить, а я хочу! Отъ и все! Будете листы? Ну?

Вона встае, выпрямляє свій дужкий, гарный станъ зъ роскишными формамы и чекаючи дывытися па ёго. Иванъ зақыдае трохи назадъ голову и, озыраючи іи зъ нигъ до головы трохи здывованымъ, трохи зачарованымъ поглядомъ, мовчки посміхается?

— Ну, Иване?—я чекаю.

— Не можу, Лико—жартовлъво розводить винъ рукамы.—Сёго, ій-Богу, не можу... За таки контрасты мене до людей не пустять, а то и въ участокъ не довго. И я не розумію, що за фантазія така зразу. И сей тонъ, поза.

Винъ зновъ озыра іи зъ нигъ до головы, дывытися на іи лицѣ, повне затриманои, скаженои злости, на били губы, на гострий, негарный нисъ, зновъ перевоудить очи на чудовий, стрункий станъ, який, здається, на жартъ хтось прытулывъ до сей незграбной головы. Вона бачить ци погляди, и въ неї пролитае думка, що винъ любуется сымъ контрастомъ тила и головы. И ій ще дужче хочется зробити щось дыке, щось образливе для ёго.

— Не хотите?—закыда вона гордо голову.

Балачка вже й на другому кінци стыхає, і Глыкерыя, не повертаючи ни головы, ни очей, бачить, якъ Катя выясняє інчымъ прычыну суперечкы, и чуе, якъ та новынна насмішкувато и зневажльво всміхатысь. Иванъ тежъ устae на ноги, зтрусюe зъ штанивъ кryхты и говорыть:

— Не то що не хочу, а просто не можу выконуваты таки, таки дыки бажання. Я просто такы дывуюсь.

Глыкерия круто повертается, такъ що подиль сукни ажъ витеръ здiйма биля неи, и кryчыть до экипаживъ:

— Семенъ! Запрягай мою брычку! Хутко!

— Лико!—тыхо говорыть до неи Иванъ.—Що зъ тобою?!.. Що за фантазія? Се жъ образа...

«А мени начхать!»—хочется кryкнуты ій, але вона тильки зрывается зъ мисця и прудко йде до брычки, биля якои, не знаючи що початы, стоить Семенъ и зъ здывованою пыкою щось говорыть до Дуньки. Глыкерия знае, що и ся буде лаять іи и судыты на кухни зъ другою прыслугою, и ій хочется кынуть ій гроши, затопать ногамы и выгнать, заразъ же выгнать.

— Чого стоишъ?! Що за разбалакування?—накыдаeтся вона на Семена.—Запрягай!!

Вона ще трохи дывится на похипни рухы Семена, який почына вовтузытысь биля упряжи, потимъ повертается и иде до спильныкivъ пикнику, що збылlyсь до куны, тыхо балакаючи; назустричъ ій выбигае Жабурынъ и, вытыраючи невелычкымъ кулачкамы свое маленьке, руденьке облыччя, почына плаксивымъ голосомъ:

— Глыкерия Панасовно! Змылуйтесь, куды жъ такъ рано? Тильки розвеселылlyсь—и трахъ! до-дому... А тутъ лыхтарыкы, чаёкъ, повитрячко... Глыкерие Панасовно! Забудьте...

Глыкерия не слуха ёго и, звертаючись до всіхъ, говорыть холоднымъ и трохи здывованымъ тономъ:

— Панове! Мене дывуе просто... Я соби пойиду, а вы можете зоставатысь. Кучерá и покойивка и безъ мене до-дому дорогу знайдуть...

Але, кажучы се, вона вже знає, що вони ни за що не зостанутся тутъ безъ hei, безъ хазяйки сыхъ вынъ, найдикивъ, «лыхтарыквъ, чайкивъ», сыхъ кучеривъ и коней. Вона се бачыть вже ио холодныхъ, ображеныхъ физіономіяхъ панночокъ, яки почынають розшукуваты свои капелюхи, накыдки, рукавички и т. и. И ій се и прыемно, и злисто, и nibы соромно за себе. На Ивана вона не дывытся и не знає, чы винъ сердытся, чы дывытся на hei своимъ пыльнымъ поглядомъ, чы всміхается, немовъ кажучы: «о, мени се давно вже видомо».

Копи запряжени, вси розсажуются, и Глыкерія чуе, якъ Катя злисто каже:

— Я зъ сею мужычкою бильшъ николы никуды не нойду! Николы!

Ій хтось щось тыхо одповидае, чується сміхъ, образливый, тяжкий сміхъ. Семенъ, Хома и Дунька поспишаючися складають на свою брычку самоваръ, тарилки, порожни нляшки и тежъ щось говорять и сміються. На Ивана Глыкерія не дывытся, але почувае, що и винъ повыненъ тежъ сміятысь.

Вона сидae на свою маленьку на двохъ зроблену брычку, бере въ руки вижки и зъ замиряннямъ серця прыслушается, чы не чуты Ивановыхъ ступнивъ. Вона загадуе: колы винъ сяде на свое мисце поручъ зъ hei, значыть, не все-ще порвано, колы жъ пиде на другий экипажъ, значыть... Ну и начхать... хай иде, все одно! Хай иде!

Вона шарпае вижкамы и злисто крычыть на коней:

— Н-но!!

— Почекайте! — чується биля брычки знаёмыі голосъ. — Я жъ ще сяду...

Глыкерія зъ похмурымъ, напруженымъ лыцемъ зупыняе коней и чекае, покы Иванъ умощується биля hei. Нарешти рушають; попереду Глыкерія зъ Иваномъ, потімъ два экипажи зъ останними и на кинци Семенъ та Дунька зъ посудою и недойденными найдикамы.

Сонце nibы тежъ розсердилось и, страшенно червоне видъ гниву, показуе иноди кризъ дерева свое кругле лыце; берестки,

молоди дубки, схыляющы на зарослу шпорышомъ, мало накочену дорижку свои виты, чыпляются за капелюхи, за одижъ и нибы бажають спынты гостей.. Кони тежъ, здается, незадоволени—часто фыркают, махают хвостами и, нибы одгоняющы оводивъ, озыраются на Глыкерію и, одвернувшись, насмишкувато пыраютъ.

Глыкерія робыть выглядъ, що дуже ныльно правыть киньмы, й не озырается до свого сусиды, але знае, що винъ дывытся на неї, и ій хочется, щобъ винъ заговорывъ, бо тоди мусыть меньчедывытись на ії надто негарне у профиль лыце, и хочется, щобъ винъ не говорывъ, бо прыйдется одповидаты, а вона чуе, що напговорить такого, за що буде потимъ каياتись.

— Лико...—тихо почынае Иванъ.

— Я зъ вамы не балакаю! Прошу не звертатись!—хутко й навмысне зъ побильшеною злистию говорыть вона и шарпає вижкамы.

Иванъ хвылыну мовчыть.

— Але жъ... Хм... кумедно трохи справди,—зачыпае винъ зновъ. Наробыты дурныць, образыты людей, зпогапыты имъ вечиръ—и не звертайтесь до неи...

— Чымъ я образыла? Чымъ?—швидко поверта вона до ёго лыце й дывытся въ ёго спокійни, добри й злегка затумашени выномъ очи.

— Чымъ? Своимъ вередуваннямъ...

— Ха-ха-ха!..—одвертаючись, сміється вона робленымъ смихомъ—«Вередуваннямъ»!.. А вы, а вы...—рацтомъ гливно й зъщырымъ выбухомъ злости повертається вона.—Вы не образылы мене? Га? Я трyчи клычу васъ, а вамъ навить важко було повернуты до мене свою...—ій хочется сказать «благородну», але вона здержується—...свою горду голову! И вамъ бильшъ цикава Соня, нижъ та, що буде жинкою вашою. О, я знаю, все знаю! Ахъ, годи, годи!!

Вона нервово бъя вижкамы бlyскучи крыжи коней, и экспажъ стрыбае впередъ и, пидімаючи витерь, мынае бересткы й дубки, що хапаючись дряпают капелюхи, крыла бryчки и зныкають позаду.

Лисокъ кинчается, и кони выносять ихъ у поле. И зразу передъ очыма имъ видно на неби край чорнои хмары, яку наче хто-сь тильки выстромывъ зъ-за краевыду, щобъ сонце чозолотыло й погрило іи своимы червонымы, якъ полумья, проминнями.

— Все одно дощъ бувъ бы! — кыдае холодно Глыкерія до Ивана, показуючи на небо. И чы видъ сеи хмары, чы видъ того, що вона выйихала зъ лису, чы видъ мовчання Ивана, Глыкерія ривный, довгый степъ здается якымъ-сь похмурымъ и нуднимъ. Яко-сь голо, сиро, одноманитно, а до того ще сей шырокый, великий шляхъ, що йде по-надъ лискомъ и тягнется туды, у степъ, до самого миста. Покрытый весь дрибнымъ, якъ пудра, мягкимъ порохомъ, що здіймається пидъ колесамы й ~~и~~ возомъ, якъ дымъ, що сиро вкрыває собою на де-кильки саженивъ хлибá, сей шляхъ зъ сирымъ запорошенымъ буръяномъ зъ бокивъ здается схожымъ на старого, змученого, знесыленого жыттямъ чоловика.

Звернувшы на шляхъ, кони починають чого-сь косо дывытысь у бикъ, до лиска. Глыкерія поверта туды голову и бачить крокивъ на 30 видъ шляху яку-сь массу рудыхъ свытокъ, жовтыхъ брыливъ, чорныхъ та червоныхъ хусто~~ти~~, босыхъ чигъ, якыхъ-сь довгихъ, билыхъ пальцъ, клункивъ, грабель. Вони то рухаються, то спокійно лежать на земли у холодку пидъ деревами, тинь одъ якыхъ довгими, незgrabными пасмами сягає ажъ до шляху. Биля рову, що подиляє лисъ видъ поля, горыть вогонь, а коло ёго стоять якись постати зъ голыми спынами й, простягши руки надъ вогнемъ, щось роблять. Глыкерія дывытся на си голи, шыроки, смугляви й били спины й ніякъ не може зрозумити, що роблять ти люде надъ вогнемъ безъ сорочокъ. Вона озырається до Ивана и бачить, що й той, высунувшысь зъ-за неи й прыплюющыи очи, тежъ дывытся и, видно, такожъ не розумie.

— Хто-то? — пытае винъ.

— Полтавци... Заробитчане...

— А що то вони роблять биля вогню?

— Не знаю... Я сама дывлюсь...

Глыкерія зупыняє коней и озырається. Зъ лису выйизжають останни экипажи и, пидихавши, тежъ зупыняються. Починаються

ропытування, догадки, миркування. Але Глыкерія пе выдержуєй, звертаючись до масы, гукає:

— Эй вы!.. Чуете?.. Эй тамъ!..

Голи спыны повертаются, але все такы держать руки надъ вогнемъ, и не выдко добре, що въ ныхъ йе. По масси свытокъ и брыливъ проходить шамотиння: де кто пидводиться, де кто встae, хто стоявъ спиною, повертается лыцемъ до шляху. И Глыкерія бачыть пидъ брылямы червони й темни облычча, якыхъ раздывытысь добре не можно. Воны щось говорять одно до одного и зновъ дывляться на скупчени экипажи, певно не разуміочы, чого хотятъ видъ ныхъ си гарно одягнени, чисти, багати люде. Глыкерія зверта коней на борозну, що тягнется по-надъ шляхомъ, обережно перейзжа ій й наблыжается по трави до заробитчанъ, середъ якыхъ шамотиння стае ще бильшымъ, а голи спыны накрываются свыткамы. Теперь ій уже выразно выдко облычча, тильки яки воны вси нибы однакови: темни, худи, похмури и вси наче одного якого-сь сирого колёру,—нема ни билявыхъ, ни чорнявыхъ,—уси сири. Зъ валкы выступае де-кильки мужчынъ у брыляхъ и въ гнидыхъ чумаркахъ, и одинъ зъ ныхъ, невелычкий чоловичокъ, въ шырокыхъ, выбійчаныхъ штаняхъ зъ вузъкою, довгою латкою на всю холошу, пидходить блыжче й, уклонившись, зкыдае брыля. Глыкерія прыдывляется й разуміе телеръ, чого вси однакови: на бороди, на вусахъ, на бровахъ, у зморшкахъ лыця, навить на віяхъ у чоловичка, якъ на бурьяні край шляху, лежыть густо сирый порохъ, що навить засохъ ёму на губахъ чорненъкою ныткою. Тильки на тимы волосся выразно чорніе.

Вона переводить очи на другихъ и бачыть, що й ти вси покрыти порохомъ зъ нигъ до головы, такъ що видно навить кризъ розхристани, брудни, товсти сорочки сири груды.

— Що вы, робите тутъ?—пытае вона въ чоловичка.

— Спочываємо, пани,—ще разъ уклоняется винъ—этомуясь, то й спочываємо трохы...

Други экипажи (кримъ Семенового) тежъ пидайзжають и зупыняються. Чоловичокъ дывится на ныхъ и зтурбовано озырается до своихъ, що пидступаютъ блыжче несмилую ходою. Но

вальци заробитчанъ проходить ще бильшый рухъ. Глыкерія ба-
чыть, якъ, лежачы у купи, дивчата й хлопци пидводятся, сидаютъ
и починаютъ дывытись у ихъ бикъ, и у дивчатъ облычя хочъ
таки жъ худи и зморени, але не сири, а червони й такъ попе-
чени сонцемъ, що шкура въ де-якихъ мисцяхъ пообразила,
а носы блыщать, наче помазани саломъ. Вони, видно, повмы-
вались.

До переднёї купки заробитчанъ пидходять други й мовчки
зупиняются биля ныхъ. Тутъ—и зовсімъ молоди хлопци-пид-
литки, и дивчата, и дядьки зъ бородами й глыбокими зморіками,
повинними пороху.

— А шо то робылы ти люде онъ-тамъ биля вогню... безъ
сорочокъ?—питає Глыкерія, показуючи головою на дымъ, що
стелеться по-надъ ровомъ и пльве вузькою хмарою межъ дере-
вами. Чоловичокъ тежъ дывытись туды и спершу не розуміє,
але потимъ раптомъ засоромлюється й, ніяково всміхаючись,
каже:

— Та то, знаете, такъ... ходять коло себе трохи...

— Якъ то «ходять коло себе»?

— Та такъ, чепурятся... Звінить на слови, въ дорози за-
велась нужа... ну й той...

— Що??—зи страхомъ скрикує Глыкерія.

— Нужа, нужа... Ну, й той печуть... Вона вогню не любить,
заразъ падає. Такъ, якъ держишъ сорочку надъ вогнемъ, а вона
й падає... Мыти нема колы, та й нема чого, де була яка пере-
минна сорочына, на хлибъ перевелы...

Чоловичокъ добродушно й трохи сумно посміхається й ды-
вытись на Глыкерію, а ій выразно вже уявляється, якъ стоять отъ-
таки жъ запорошени люде и держать надъ вогнемъ брудни-
брудни сорочки... Вогонь лыже и смаже сорочку, а огыдливі па-
разити повзуть такъ тихо, вяло и падають зъ трискомъ въ во-
гонь. Брр!

— О, Боже!—повертається вона до Ивана, огыдливо пово-
дячы плечыма й почиваючи, якъ ій ажъ за глотку щось давытъ

видъ сеи уявы. Иванъ не одповидае ій,—лыце ёму якесь наизружене, скрывлене и очи дывлятся ильно-ильно на робитыківъ. Зѣ экипаживъ чуется: «що?.. що?.. на що?» и потимъ: «о, Боже!.. Та не може буты!»

Глыкерія злазить зъ брычки й на щось пидходить бlyжче до заробитчанъ. Злазуть такожъ Иванъ, Катя, Гусляръ, Женя та инчи й такожъ пидходять до ныхъ.

— Чого жъ вы такъ... Хиба роботы немає?— говорить Глыкерія.

— Хм... роботы...— посміхається чоловичокъ и починає оповидати, якъ воны два тыжни вже блукають одъ экономії до экономії, зъ миста въ мисто, й нигде не можуть знайти тиєї роботи.

— Лито, Господь ёго святый зна, выпало неврожайне. Хлиба высохли, згорили, скризь вправляються своїми руками. Що було прошенять зъ дому, зйшли, а теперъ хочь живымъ до Бога лизь. Думалось, хочь погорюємъ лито, та все-таки прынесемъ до-дому якусь копійку, чы за землю заплатити, чы себе прохарчувати. А теперъ отъ-таке. Хочь сядь та плачъ, хочь стоячи ревы..

Чоловичокъ оповидає, а дви купы людей стоять и дывлятся одна на одну, але дывлятся не такъ, якъ незнáємі межъ собою люди, а такъ, якъ дывлятся звичайно въ музеї на вощани фігури, тильки одна группа дывится зъ выражомъ якого-сь жалю, огидливосты, страху, а друга—заздросты, похмурои туги й піаковосты.

— Ось зрана й макового зерна у роти не було,— посміхається чоловичокъ, винувато якось дывлячись на Глыкерію й Ивана:—люде вкрай попрыставали. Доросле то ще такъ-сякъ телипается, а молоде зовсімъ прыпало до земли. Якъ не найдемо ще тутъ роботи, то вже й Господь святый зна, що ёго думати дали...

Глыкерія дывится на якого-сь хлопця годъ 14, помичає, що винъ дуже схожий на ії брата, Василька,—таке жъ худе личко зъ довгимъ пидбориддямъ и тонкимъ носомъ, таки жъ очи смирни и добри,—и ії стає вментъ жалько-жалько сихъ людей.

Ій ввыхається, якъ вони лежять отъ-такымъ ~~зъ~~ купамы де-сь на базаряхъ, чекаючи наймачивъ, якъ ганяе ихъ зъ мисця на мисце поліція, а вони несмило, покирльво гуртомъ поступаються ій. Потимъ, не дочекавшись въ одному мисти, идуть у друге. Идуть степомъ: степъ довгый, безкраїй; зеленіють чужи хлиба, мріють могилы на обрії. А сонце пече—ни витру, ни хмары; порохъ зъ бытого шляху дымомъ лизе въ очи, въ вуха, въ нись, у ротъ. Хочется пыты, а воды немае, або така тепла въ баклажкахъ, що ажъ гыдко у ротъ взяты. Ноги щемлять, тило мляве, у грудяхъ страхъ за будуче и пекуче бажання йисты, йисты!

Вона озырається до екіпаживъ и зустривається зъ поглядомъ Ивана.

— Отъ-се контрастъ!—говорыть Иванъ, пошреными ї смутнимы очима показуючи на одну ї другу группу.—Се справжній контрастъ.

Але Глыкерія навить не дочувае добре, що винъ каже; ій жаль, страшенно жаль заробитчанъ. Вона ничего не одповидає єму, а найдовши очима Семенову брычку, гукає:

— Семенъ!.. Семенъ!.. Йидь сюды!

Семенъ поверта кони, гецає на борозни и хутко пидайзжа до неї.

— Тамъ зосталось що небудъ?.. Хлибъ, мясо?..—пытє вона.

— Зосталось.

— Выймай сюды все!.. Треба людямъ цимъ дать...

Зачувши «хлибъ, мясо», полтавци якъ електричною течією проймаються. Вони жадно переводять очи на Семена ї починають зорыти за нымъ. Забачивши, що винъ злизъ зъ брычки ї почавъ щось виймати зъ неї, вони почыпають посовуватись впередъ, помынати панивъ и набlyжатись до брычки. Глыкерій видно, що ї чоловичкови страшенно хочется побигти туды, але винъ зъ деликатносты стоить передъ нею безъ брыля, щось говорыть и тильки иноди погляда на Семена пыльнимъ окомъ.

А Глыкерій ажъ досадно дывытысь, якъ Семенъ, зъ своїмъ звычайнімъ флегматично-покійнымъ выглядомъ и зъ «ароматною» въ куточку рота, но-малу вийма французьски булки, якись ко-

робки и, морща́сь видъ дыму зъ «ароматнои», що лизе ёму прямо въ око, не хапаючысь кладе до-долу.

Помитывыши щось надзвычайне биля брычки, й останни за-робитчане пидходять блыжче, й навить коло вогню никого не зо-стается,—валяются тильки свыткы, клунки, косы, грабли й таке инче.

Валка почынае густы, турбоваться, чутся шопотиння:

— Прыслано панивть зъ хлибомъ. Годувать будуть на одробитокъ.

— Де на одробитокъ?.. Це найматъ заразъ будуть. Дають по 50 на своихъ харчахъ.

А въ другому мисци, надто де дивчата:

— А дывы онъ у тои, що зъ квиткамы на голови... Десь дороге! Й за пять рубливъ не купывъ-бы!

— Щыть... Слухають.

— Та й выно имъ давать?—вмыть гукае Семенъ.

— Ахъ, Боже ты мій!—нервово повертається до ёго Глыке-рія—усе, усе давай!

И ій выдио, якъ Семенъ, звертаючысь до Дуньки, що склада все на розистлану доли скатирку, стыскуе плетыма й, иронично посміхаючысь, щось говорыть до тои. Потимъ обое беруть за кинци скатирки и важно проходять до Глыкеріи повзъ за-робитчанъ, яки почынають напираты одне па одного й зазираты у скатирку. И писля того, якъ хто зазирне туды, по валци проходить гоминъ и чуты:

— Паляныци!.. Ковбасы!..

А Семенъ тильки пыхкае «ароматною» й иноди строго кричыть:

— Па-а-дй!

И колы ёго не розуміють, сердыго говорыть:

— А ну жъ зъ дорогы! Новылазыло, що несу?

Заробитчане уступаються, подаются трохы назадъ, и Семенъ зъ Дунькою урочысто проходять мижъ нымы, несучы скатирку, якъ покійныка.

Томъ 87.—Октябрь, 1904.

— Роздавать? — зупыпяючись недалечко видъ Глыкеріи, пытаете Семенъ.

По слови «роздавать» по валци, пролитае шумъ, якъ видъ подыху витра у лиси.

— Роздавай, роздавай!

— Та й выно имъ давать?

Глыкеріи хочется кынутысь на ёго й побыть ёму тымъ самымъ выномъ ёго голову.

— Семене! — зтрымуючи себе, глухо говорыть вона и мовчки дывытся на его. Семенъ поспилло нахыляется до скатирки и першъ усёго выймае пляшку вына.

— У що вамъ наливать?.. Давай тамъ, — кричыть винъ на заробитчанъ, що вментъ обтовлюють ёго, — казанкы, давай горшки.

Де хто выпручується, бижьть до клункивъ и справди зъ казанкомъ або горщыкомъ вертається назадъ. Семенъ почыпае розлываты выно, ѹ иронычна посмишка зповъ зъявляется цидъ «ароматною». Глыкеріи навить вчувається, якъ винъ новыпенъ говорыты до серъёзпои ѹ посмутнилои Дунькы:

— Хамулы!.. Воны попимають на выни, якъ свыня на апальцыахъ. Але Дунька, выдно, не выдержуе, — нахыляется до скатирки и, вытягши де-кильки паляныць, почыпае ломаты й роздаваты на вси бокы. Колы Семенъ лывъ выно въ казанкы, мало хто розумивъ, що то ѹ на що то, але колы въ рукахъ Дунькы биліе хлибъ, вси зразу почыпають простягаты руки, топытись, кричаты, сопты, лаятись. Колы жъ и Семенъ тако-жъ берется за пайдкы, робится щось страшне. Гоминъ, крыкы, лайка, прохання, слёзы, звиряче ревипния, гарячи, жадни погляды, велыки, чорпи руки, змучени облычча, брыли, хусткы, картузы, — все се мишається мижъ собою, хвылюється, кыпить. И потимъ сей запахъ, важкий, кыслый, який-сь запахъ поту, що кожного разу, якъ биля Глыкеріи хто проходыть зъ ныхъ зовсимъ блызко, душно обвивае іи и крутыть у носи. Серце ій чого-сь бьется дуже-дуже, а очи просто не можуть одирватысь видъ сей дыкои, страшной картыны.

Глыкерія, глянувши до центру, бачить, якъ Дунька, блида, зъ велыкымы, зляканымы очима (и черезъ се дуже гарна), хутко кваплючысь ламае хлібъ, совае въ купу рукъ, простягнутыхъ до неи, и въ купи заразъ же пиднимается крыкъ и гамъ; якъ вона зновъ совае имъ шматки ковбасъ, який-сь паперъ, и се зновъ зчезае тамъ, якъ въ безодни. Ось зъ валкы, мисно тримаочы щось биля грудей, выпручылась якасъ дивчына и, розгорнувшы прытулене, почына йисты зъ голоснымъ цмаканнямъ балкъ чышынку, и очи ій бигають на вси бокы одъ страху, ѩобъ хто не однявъ. Балыка вменть не стае, й вопа знову пирнае у валку. Ии не пускають, але вопа чепляется рукамы за бокы заднихъ, разгорта ихъ и всовуецца въ середыну, не вважаочы на штовханы, якымы надиляютъ іи задни. Семенъ щось крчыть, але чуты тильки голось ёго, а сливъ не можно розибрать.

— Дядьку, мени!.. Голубчыкы!.. Ой ридни жъ! хочъ крхотку!.. Куды?.. Ой, Бога рады!.. Не пускай!.. Не давайте ёму, винъ уже взявъ!.. Дядьку!.. А мени!.. Дивчино, мени жъ, мени... Ой, пустить!.. Змылуйтесь...

Биля самой Глыкеріи, важко сопучы, зупыняется той самий хлопець, ѩо дуже схожый на Васылька, и дрижачымы рукамы почынае выйматы зъ коробки и пхаты у ротъ сардынки. Руки ёму залыти кровью,—выдпо поризавъ ихъ объ бляшану коробку; на пидборидди тежъ кровъ, на коробци кровъ... Глыкерія щось до болю, до муки душыть серце; дыхаты важко одъ жалю, и хочется скажено, голосно рыдаты.

— Боже!—чуе вона за собою й озырается. Иванови очи горять, на лоби стоить пить, губы дрижыть, и самъ випъ, здается, весь дрижыть. Вопа дывытесь на другихъ спильныківъ пикнику и на всіхъ лыцяхъ бачыть такой выразъ, який бувае у людей, ѩо дывлятся на велыкую пожежу. Навіть Соня якосъ скрывылась, напружылась и гостро дывытесь у валку.

Иванъ вытырае хусткою лоба й, одвертаочысь, говорыть до Глыкеріи:

— Не можу!.. Не могу дывытысь! Я впаду. Така картина...
такий жахъ.

— Шо жъ робыты, Ваню, що жъ робыты?!—скрыкуе вона
розвытимъ, сыпльмъ голосомъ и зъ мукою хутко, первово ды-
вытся то на валку, то на ёго.—Я жъ не знаю. Такъ жаль. Ды-
высь, той хлопецъ... Ахъ, винъ вже пье зъ коробки!

Хлопецъ, перехылыши высоко коробку, одхыльвъ голову на-
задъ и жадно смокче зъ коробки масло, яке змишуется зъ
кровью й капае ёму на сорочку.

— Панове! — раптомъ чуе вона зтурбованый голосъ Кати,—
буя будь, дывиться, хмара.. до-дому треба!

Глыкера озырается. Той ригъ хмари, що перше тильки
ледве стырчавъ зъ-за краевыду, теперъ разрисся, разсунувся и
чорци, гризло такъ суне за сопцемъ, мовъ бажаочы дигнаты ёго
и заховаты въ своихъ суворыхъ обіймахъ. А сонце, злякав-
шись, сковалось уже—и тини немае, все сиро: и степъ, и шляхъ,
тильки хмара яскраво чорпіе на сирому неби.

Але на Глыкерію вона не робить ніякого вражання. Вона
мало-що добачаючымъ поглядомъ тильки обкыдає небо й зновъ
повертається до заробитчанъ. И бачыть, що Семенъ щось кри-
чыть и махае порожнёю скатиркою, а воны не вирять ёму й,
ще не пережувавши того, що въ роти, товплятся кругъ ёго,
просяць, моляць, зазырають за ногы, нышпоряць биля екіпажу.
Семенъ, выдно, сердыта і поглядае на Дуньку, яка ще не роз-
дала всёго. А лыце ій яке-сь чудне, дуже бліде, скрывлене й
негарне вже. Щось гостро коле у серце Глыкерії,—вона дога-
дується, що Дунька плаче; стояць, роздае, а сама плаче. И хоча
Глыкерії ссго добре не видно, але ій уявляється, якъ слёзы хутко-
хутко выкочуюць ій зъ очей, бижяць по щокахъ и падаюць на
хлибъ, на сардинки, на балыкы.

Нема вже ничего и въ Дуньки. Выдно, що голодъ тильки
роздратовано, але не втышено ни на крыхту. За те несмилыво-
сты въ облычаяхъ нема вже; де-яки, певно ти, що выпылы вына,
навить выявляюць щось вороже, злистане, нахабне. Глыкерія ба-
чыть, якъ воны ходяць, пиднимаютъ крыхты зъ пидъ нигъ, дыв-

лятся на панивъ и щось говорять и сміются. Але якъ негарно, якъ терпко сміются!

— Я дамъ имъ грошей! — повертається вона до Ивана и заразъ же, не слухаочы ёго, поспишино выйма свій гаманець и нервово высыпає соби въ руку срибни, мідни й золоти монеты.

— Поможить мени! — кыдае вона до Ивана, не повертаючись и розкладаочы на руци гроши. Иванъ хутко выймає й свій гаманець и поспишаочы, почына тежъ для чого-сь розкладати гроши на руци.

— Слухайте!.. Ей!.. — кричить Глыкерія до робитяківъ.

Середъ переднихъ сразу стає тихо.

— Ось мы... вамъ хочемо трохы... грошей. Идти сюды!

— Грошей!! — бурею прокачується по вальци, и въ одынъ менть Глыкерія вже ничего не бачить й не чує кругъ себе, кримъ довгихъ, брудныхъ рукъ, важко сопучыхъ лыць, крику й тяжкого запаху поту. Тыкаючи у вси боки гроши й щось кажучы до сихъ темныхъ облычъ, вона почувае, якъ хто-сь наступивъ ій на ногу й биль проходить ій ажъ въ груды, якъ чysi-сь руки давлять ій пальци, зъ-заду хто-сь дуже напырає и гаряче дыхає въ шию и чуты таке сопиння, нibly хто-сь тамъ котыть щоеь важке-важке. А въ ухахъ ажъ ляскae видъ крикivъ:

— Панночко!.. Ридненъка!.. Ой, Боже жъ мій! Мени жъ, мени, панночко!.. А ну!.. А дывы!.. Куды?.. Пусты!.. Панночко!.. Ты вже взявъ!.. Золотый!.. Господы!.. Ой, Боже жъ мій! А мени, а мени... Тю!.. Панночко!

Глыкерія важко дыхати; грошей у неї вже немає, але іи все не пускають, напирають, топчуть ноги, протягають руки, хапають іи пальци, й не то цилують, не то грызутъ ихъ, лаються, кричать и, здається, вси дыхають на неї симъ запахомъ поту, свытокъ и... горилки. Вона безпомічно, зъ страхомъ озырається й хоче поклыхкати Ивана, але бачить зъ-за брыливъ и хустокъ тильки кинчыкъ ёго чорного капелюха и чує тежъ таки сами крикы:

— Панычу!.. Ой, ратуйте!.. А мени жъ... Рубъ, рубъ!.. Куды?.. То пополамъ-пополамъ... Стій!.. Мени жъ, мени!.. Панычу!.. Пане!..

Вона якось выбирається зъ валкы. Гоминъ стоить страшный, невымовный. Глыкерія бачить, що вже биля й тыхъ спильникивъ товпляться брыли й хустки, а нопереду всихъ высока, дужа постать парубка зъ лыцемъ турка й дыксымы очымъ.

А хмара суне и, здається, сидae все ныжче та ныжче. На шляху здіймається високий стовпъ пороху й, крутячись, завертуючи въ себе соломынки, пирья, трисочки, бижуть по дорози.

— Панове! До-дому, дощъ буде!—крычить Ката.

Але ії мало хто слуха.

До Глыкерії підходить Иванъ. Винъ важко дыхае, вытирає дрижаючи рукою зъ лыця пить и мае видіглья чоловика, який допомогавъ на пожежі, ледве вyrвався самъ зъ вогню и тепер тильки зъ жахомъ и безнадійнистю дивиться на велітенське полум'я, въ якому ёго праця пирнула безслидно, якъ крапля у мори.

— Ты знерувався дуже—этурбовано дивиться Глыкерія на ёго биле-биле лыце, яке видъ черныхъ очей, боридки и каплюха здається ще билищымъ.

— Ни, такъ... трохи... А тутъ ще хмариться...—повертается винъ до почернілого неба:—заразъ гримъ буде.

— Пойдемъ до-дому—говорить Глыкерія, якій видъ усёго цёго робиться въ грудяхъ якось порожне, нудпо и безнадійно.

Стає темнище й темнище. Хмара ривняється вже зъ лисомъ и, нібы замисливши, зупиняється надъ нимъ. Робитныки починають по-троху одбигать до свитокъ, до клуниковъ. Де-яки ще товпляться биля Жени й Саши, де-яки сварятся, кричать, лаються. На краєвиди далеко-далеко моргає блыскавка.

— Панове!—плачучымъ ображеннымъ голосомъ кричить Ката.

— Ну, що жъ це справди таке? Я боюсь... До-дому...

Раптомъ, неначе злякавши, що вони втичуть, звидкы-сь изъ поля налитае скажений витеръ зъ порохомъ, зъ соломою,

зрывае капелюхи, пиднимае до горы одижъ, гривы коней и злисто накыдается на лисъ, шо гризно, сердыта одповидае ёму.

Глыкерія бачыть, шо до ныхъ бижать робитныкы зъ якою-сь темною и сирою одежою въ рукахъ и щось гукають заднимъ. Ти тако-жъ щось несуть и бижать до Кати, Жени й останнихъ.

— Дошъ буде, панночко!—захакавшысь говорыть одынъ изъ переднихъ, зупыняючысь передъ Глыкерію й Иваномъ.—Укрыйтесь... Ось... шо маемо... Святку, ряденце... Воно не такъ змо-чыты...

— А вы жъ якъ?—вагается Глыкерія, дывлячысь то на робитныківъ, то на Ивана.

— Э, мы!—зъ усмишкою маха вильною рукою чоловикъ.—Дошъ змые, а витеръ высуше!.. Ось... накыньте, то воно яко-сь... Берить, берить... Карно, дай панычеви...

— Але Глыкерія помичае, шо Иванъ яко-сь одсовуецца, ніякovo дякуе и кыдае на неи погляды.

«Нужа!»—пролитае въ неи думка, и зновъ щось здавлюе глотку.

— Ни, ни, спасыби!—поспишно говорыть вона.—Мы й такъ... У насъ ѿ зонтыкы... Мы встыгнемо ѿе втикты.. Спасыби, спасыби... Укрывайтесь сами, вамъ тежъ треба... А мы такъ... Иванъ, пойдемо!

Ій здаецца, шо робитныкы догадуюцца, чого воны одмовляюцца, и ій стае ніякovo—и жаль ихъ, и соромно-соромно. Але вона хутко бижыть до брычки, вылизае й хана въ руки вижкы. Иванъ тежъ выстрыбуе за нею. Глыкерія озыраецца й бачыть, шо други экипажы вже рушылы й повертають чого-сь до лису, а на тому мисци стоять заробитчане зъ одижью у рукахъ и очевидячки балакають мижъ собою.

— Прощайте!—повертаючы коней до лису, кыдае Глыкерія до робитныківъ.

— Счасльво... Прощавайтэ... Спасыби вамъ... Хай вамъ... одъ Бога... Спасытели наши—чуется видъ ныхъ, але Глыкерій чогось вчуваецца середъ сихъ подякъ не то докиръ який-сь, не то образа...

— Эхъ, свынство! — бурчить якось злистро Иванъ.

Глыкерія бье ~~вилкамы~~ коней, и экипажъ легко, нечутно котытса до лису. Витеръ дме имъ въ спыну, рве капелюхи, яки воны мусять прыдергуваты рукамы; лисъ шумить и зъ погрозою хытае имъ назустричъ настобурченымъ витямъ, мовъ остерегаючи ихъ.

Въ лиси не такъ віе витеръ, але темнище, бильше шуму й страшнише. Пидъ высокымы, густымы дубамы стоять вже передни экипажи, а зъ пидъ ныхъ чуется жиночый и чоловичый смихъ, гоминъ, крыкы.

Глыкерия выбирае густый дубъ и зупыняется.

— И мы пидъ брычку? — пытае вона у Ивана.

— А якъ кони злякаются й понесуть?

— Семенъ!! — кричить вона. — Семенъ!!

Десь глухо отзывається Семенъ, и не дуже то хутко чорніе ёго постать середъ деревъ.

— Сюды, сюды!.. Та скорище!.. Держы коней, бо мы зали-зemo пидъ брычку. Семенъ у своему чекмени уже. Винъ берет коней за поводдя и мовчки (выдно, незавдоволено) застыгае биля ныхъ. Глыкерія поспишно, нервово берет зъ брычки кылымъ, який бувъ на сидинни, свою кофту, зонтыкъ, пальто и подае Иванови, який вже сидыть пидъ брычкою. Умощуются.

— Цили барыкады, — тыхо говорить Иванъ, выставляючи по-передъ себе зонтыкъ. Глыкерія мовчить и слухае. Десь надъ нымы у гори щось гуркотыть, и ій здається, що вона сидыть пидъ мостомъ, а надъ головою у неи по дошкахъ мосту котятся велыки, важки возы. Сидиты трохы незручно, тисно, але за те якъ гарно, якъ затышно. Вона чуе, якъ Иванова рука нижно, тыхо обнима іи за станъ, злегка прытулюе до себе й замирае.

— Хороша моя... — чуется ласкавый, мылый, ледве чутный голосъ, и рука на стани щильнище прыгорта іи до своего теплого, любого тила.

— Тоби не холодно? — пытае вона, щобъ сказать що небудь, и голосъ у неи выходить тежъ ласкавый и мягкий. Иванъ смеєтся, потимъ берет іи руку, пидносить до губъ и застыгае. А губы

єму таки гарячи, що Глыкерий ажъ холодно-солодко якось замирає у грудяхъ и стає чогось страшно.

«Рррак-рак-рак-ракъ!..—раптомъ трищить надъ головою.

«Вву-у!.. фрр... фи-и-и!»—лютує щось кругъ ныхъ у витахъ, на землі, за брычкою.

— Якъ гарно!—шепче Глыкерія, стискаючи Иванову руку, потимъ трохи мовчить и ще тихище пытается:

— Ты не сердышися?.. Я така дурна, божевильна..

Иванъ зновъ тихо цилує руку, и Глыкерія здається, що видъ єго гарячыхъ губъ и мягкихъ усиивъ черезъ руку проходить до неї у серце щось мирне, спокійне, нижне. Воно розходиться тамъ, гріє груды и такъ солодко стоить по всій истоти,

— Тпру!.. Стій.. Бодай ты каминемъ стала!..—чується Семенинъ голосъ, а за нымъ:

— Вжжж... фрр... гу-у-у!..

Надъ головою щось зъ страшенымъ трискомъ лускає и розкочується по небу, мовъ хто покотивъ велыки гыри по мосту. Глыкерія й Иванъ ажъ здригуються и прытуляються ще щильнище одне до одного. Потимъ стыхає, и чуты, якъ по лиси проходить якийсь масивный, поважный, ривний шумъ.

— Дощъ...—шопоче Глыкерія —Змоче нась...

— «Вітеръ высуше»...—заспокоює Иванъ словами робитника и змовкає.

«А у тыхъ нема брычокъ»—думається Глыкерія, але жалю въ грудяхъ нема вже, тильки стає якось ніяково й важко, якъ у чоловика, котрий десь або набрехавъ багато, або вкравъ щось и счастльво утикъ звидты.

— Філософія...—иронично й трохи сумно говорить Иванъ.—Що можуть сказати тутъ Канты, Лейбницы, Гегели для сихъ людей... Яка тутъ філософія, колы тебе пече сонце, мочить дощъ, мучить голодъ, крывдять люде... Яка тутъ, спытаться, може бути філософія, колы твое жыття складається зъ однихъ непрываемыхъ, пережывань?.. Який тутъ може буты категоричный императывъ, абсолютъ, колы въ тебе категорично вимагає черево йисты?.. Філософія жыття, філософія морали, красы... Ни, ты дай таку філософія

софію, щобъ я мигъ навчты сихъ людей буты счастlyвымы... А ихъ миллионы, тысячи миллионивъ!..

Раптомъ по лиси проходыть велитенський шумъ, трискъ, выття, скрышъ деревъ, зонтыкъ зъ пидъ ихъ нигъ зрывается й вментъ зчезае десь и въ лыце имъ и на руки холодно бѣ доцъ. Иванъ поспишио вгортæ Глыкерію у свое пальто, допомога ій щильнище до себе систы й укрывае ногы кылымомъ. Глыкерія стає ще затышніще, ще краще, й хочется радисно сміятысь дрижачымъ смихомъ.

А лісъ стогне, вые, якъ роздратованый, страшный звиръ. Пры свитли блыскавкы, яке нагадуе Глыкерія трамвай, ій выдно кудлати, молоди бересткы, яки сердыто настовбурчылы листя и гризно трипочутъ нымъ. Стает темно. Потимъ зновъ блыскавка, и выдно, якъ тижъ бересткы зъ розмахомъ нахыляются до земли, мовъ бажаочы щось зъ неи пидняты, й, не диставши, одкыдаются назадъ, злистно, безсыло трипочутъ кучерявымы витамы и зновъ разхытуются.. А стари дубы стоять, стогнуть и наче зъ жалемъ и тугую хытаютъ головамы на сylкування молодижы. А тамъ, на мосту, надъ головою, здається, злетились два величезни армії й скажено буються. Грюкить гарматъ, тупотиння коней, несамовите ревиння, все мишається въ страшений, дужый концертъ, де можно чуты й шопотиння пекельной злости, й грюкить гниву, й выття болю й ненависты, и страхъ, и дужый, радиствый поклыкъ до бою, и повне одчаю и муки знесылля. Бій не змовкае и кровъ потоками дощу льется на лісъ, прорывае листя, стикае на брычку й починае канаты за шью й на голову Глыкерія.

— Чудово!.. Пекельно чудово! — давыть ій холодными пальцами руки Иванъ.—Хочется бытись, кричаты... Ухъ!

Винъ скажено прыгорта іи до себе, дрижыть весь и починае цилуваты шокы, очи, нисъ, губы. Глыкерія сміється, але замирае вся пидъ наплывомъ чуття и почувае якусь вагу, прыемну вагу, и безсылисть въ рукахъ и ногахъ.

— Годи любый, годи—шопоче вона.

«Вжж... фрр... фи-и-и!»

— Лико!.. Я живу!—важко дыхае Иванъ.—Ахъ, якъ я разъ живу!.. Могуче, дуже... Теперь бы я на весь світ пішовъ бы самъ одинъ!.. Бытысь, бороться, мучытысь... Лико!

Глыкеріи ще бильша, ще солодча вага налягає на всю истоту и зовсімъ не хочется ни бытись, ни страждати.

— А я ни.. — прыхилася вона рукою до ёго плеча.—Отъ-такъ сидила бъ, слухала бурю и... може бъ плакала... Счастливо тильки плакала!.. Хай соби тамъ буря, а у мене тажъ тихо, такъ мирно... Справжній контрастъ!.. И зъ тобою...

Вмыть ій згадується «вередування», и соромъ гостро коле въ серце.

— Ваню!—зъ усыллямъ каже вона.

— Я.

— Хочу прохати въ тебе въбачення..

— О, прошу!—жартивльво говорить винъ.

— Ни, Ваню, не сміяся... Я знаю, що я образила всіхъ... и тебе.. Я знаю. Але мени було тяжко. Мени здавалось, що ты не вважаешъ на мене, що мене ніхто не любить, що сміються зъ мене. Ся Катя... Потимъ, потимъ я думала, що ты сватаешъ мене... такъ... Ни, не треба... Я дурна, скажена... Прости Ваню... Я бильше не буду... така... Прощаешъ?

Замисць одповиди винъ зновъ хапа іи въ обійми и мижъ поцилунками говорить:

— Прощаю... Прощаю... Люблю... люблю... Чуешъ?

— Любишъ?—встыгае вона спытати.—За що?

— За те, що ты... жива, що ты не вимуштрована истота, а людина... За силу твою, за... все!.. Правда, дыка трохи, але, знаешъ, я тоби скажу...

И винъ говорить ій. Буря потроху меншає. На мосту стыхає, витеръ втомившися й не крутить деревомъ, тильки дощъ ще зъ бильшимъ шумомъ пада на лись. Иванъ тежъ помалу заспокоюється і, поклавши голову Глыкеріи соби на плече, мягко проводить ій теплою рукою по щоци. А ій и непремено видъ сёго, бо знає, що винъ повиненъ своїми чуткими, нижними пальцями почувати іи ридке ряботиння, и якосъ душно й солодко, і

досадно чогось. Вона прытуя ёго голову до себе й, закрывши очи, почына палко цилуваты. Скильки проходить часу такъ, вона не знае.

— Годи, кицю, годи вже!.. Пора вылизаты... Дощу вже немає...—чуе вона Иванівъ голось и наче прокыдається. Знявши зъ ёго шыи руку, вона глыбоко, зъ дрижаннямъ зитхає ѹ проводить рукою по лыци. А воно таке гаряче, ныбы вона не проты витру сидила, а проты якого полумья.

Дошу вже справди немає и въ лиси выднице трохи. Десь за дубами чуты знову смихъ, балачки, перегукування.

— Иванъ Васылевыч!—чується Катинъ голось.—Де вы? Го-го!!.. До-дому!

— Холодно, Лико, надинь мое пальто,—говорить Иванъ, сидаючи биля неи.—Вохко, застудышся...

— Ни...—вяло бовкає вона и бере въ руки вижки. Вона зовсімъ не почуває ни холоду, ни вохкосты,—їй душно, чогось тяжко, чогось сумно, хочется плакать.

Зновъ рушають, тильки попереду йиде Семенъ, який показує всимъ дорогу. Берестки зновъ чипляються за одижъ, за брычку и наче плачуть, прощаючись зъ гостямъ ѹ обсыпаючи ихъ краплями дошу. Повитря легке, свиже, бадёре.

— А тыхъ вже немає...—лінівво промовляє Глыкерія, вийизжаючи на шляхъ и дивлячись на те мисце, де стояли робитники. Тамъ тыхо. И тыхо скрізь навкруги. Сирый шляхъ зробивсь чорнимъ и выразно темніє довгою смugoю середъ хлибивъ, що здаються теперъ сирими. Небо наче попыршало, пиднялося дали у гору и смієтся своїми зорями.

Кони задоволено пырають, клацають упряжю ѹ копытами; попереду чуется легкий смихъ и гоминъ зъ екипаживъ: дме ледве помитний витерь видъ прудкої йизди. Все спочиває видъ лютого бою. Степъ, якъ прытомленый велетень, дыхає ривно, спокійно и віє безмежною силою. Ледве помитни покрити хлібами могильни плывуть и ховаються позаду; тыхо, вильно.

— Який контрастъ зъ бурею...—ледве чутно каже Иванъ.—Здається, або то бувъ тильки сонъ, або се... Алё якъ гарно видъ

сихъ снівъ!.. Не дай Боже все жыття жыты симъ покоемъ, або тію бурею...

Глыкерія рантомъ прытуле зъ вижкамы руку до лыца и почынае, сама не знаючи чого, гирко плакаты. Иванъ змовкае й якысь менть здывовано мовчыть.

— Отъ-тоби й маешъ! — нарешти говорыть винъ. — Чого се? Шо зъ тобю, Лико, голубко?..

— Такъ... не знаю... Ничого... Я заразъ! — схлыпне вона.

— Ну, годи жъ, годи...

Винъ бере іі за руки й, нужно втишаочы, хоче одирваты ихъ одъ лыца. И голосъ ёму такой зтурбованый, нижныи, добрый, нагадуе покійныци-матиръ, и ще бильшъ хочется плакать видъ ёго.

Зъ бокивъ шляху темпіютъ якись постати. Воны зупыняются и стоять, очевыдячки, покы пройидуть. Колы экипажъ ривняется зъ нымы, воны зкыдають капелюхы й уклоняются.

— А отъ и полтавци наши... — каже Иванъ. — Ну, буде вже... Знерувалась ты дуже... Воны уклоняются намъ.

Постати щось говорыть навитъ, але не чуты добре, бо воны нібы одстрыбуютъ за экипажъ, а замість тыхъ вже стоять нови, тежъ зъ клункамы и якымысь палыцямы на плечахъ и, тежъ уклонившысь, зныкають за брычкою. И такъ довго, довго... Воны стоять по одному, й группамы, зъ клунками й безъ клункивъ, змочени, зъ прысталою до тила сорочкою, голодни, зморени, й нызъко вклоняются экипажамъ и конямъ, яки мовъ тикають видъ ихъ.

— Який глумъ... — сумно говорыть Иванъ.

— Ахъ, дай ты мени спокій зъ нымы! — вмыть якось злистано скрыкуе Глыкерія. — «Глумъ, глумъ!» Наче я вынна, або можу зробыть що... А, дай спокій!

Вона бье коней, нагоня передни экипажи, выпережа ихъ... патыкается на «ныхъ». «Воны» рухаються, але, зачувшы стукіть, зупыняются, оступаються на бикъ и, впизнавши «благодителівъ», зкыдають капелюхы й уклоняются. Але Глыкерія не бачыть, не хоче бачыты ихъ.

— Зъ дорогы тамъ!!—крычть вона ризкымъ голосомъ ище дужче бье коней. Постати нибы бижать назустрічъ, мыготять, зныкають позаду, але краю, здається, немае имъ. Чы видѣ прудкої йизды, чы видѣ сихъ людей, чы видѣ чого другого, Глыкерія почынае росты въ грудяхъ щось дыке, гостре, скажене. Вона раптомъ по кучерськы пидводытся, змахуе рукою, дыко скрыкуе, й кони, якъ выхоръ, пидхоплюють брычку, вытягують спины й скажено несутся впередь.

«Вжжж»...—свыстить ій въ ухахъ.

— Лико!!!.. Лико!!!..—чуе вона зляканый Иванівъ голосъ; але дыке ще бильшъ розростается въ грудяхъ, розпира ихъ и рвется зъ ныхъ буйнымъ крыкомъ на волю. Й вона чуе, що колы вона крикне, то сё буде такий крыкъ, що не тильки копей, але й людей перелякае. Постативъ вже не видно на шляху, але Глыкерія зновъ пидводытся, зновъ змахуе рукою и регочучы одкыдається на спыпку сидиння. Иванъ щось говорыть, кричть, але шумъ и свистъ такий въ ушахъ, що ничего не можно розибрать. А кони летять; а грэвы имъ мають по витри й черезъ се на дають выглядъ поскажепилыхъ; брычка здрыгується, пидстрыбує на выбоинахъ, въ лыце летять зъ колесъ и копытъ грудки мокрої земли, духъ захоплюе, и тильки чуты страшенній вітеръ въ ушахъ, стукить копытъ та торохтина брычки. Иванъ уже мовчыть и, мицно здавывшы за ликоть Глыкерию, сидыть безъ капелюха, и чубъ ёго такъ смішно лита па вси боки.

Десь далеко почынаютъ мыготиты вогни. Спершу два, потімъ ще одынъ, дали цілый рядъ ихъ, нарешти вони вже вкрывають всю долину; сини, якъ засвичепи сирныкы, зелени, жовти, червони, вони то спокійно горяте, то моргають, то ховаються, то зновъ выникають.

Глыкерія почынае здерживаты коней.

— Що, гарно?—весело повертається вона до Ивана.

— Страшенно гарно... Тильки я спершу думавъ, що нась кони понеслы...

— Ого!—зъ гордистю смієтся вона.—Менé не понесуть... Тш-ш-ш... Вони мене люблять... и слухаются. Тш-ш, Сокиль... Сокиль и Орель... Я ихъ скажено люблю... Тш-ш-ш...

Вогни наближаются; де-яки ховаются, де-яки бильшають. ~~видно~~ вже высоки дымари фабрикъ и заводивъ.

— А наши десь позаду зосталысь...—говорить Глыкерія.
— Ну, треба буты пашинькамы: мисто вже... Дай мени мій капелюхъ...

Іванъ пиднима зъ дна брычки, куды вона¹ кинула, ще выйхавши зъ лису, капелюхъ, и подає ій.

Починаються якись тыни, пустыри, пройизжають повзъ якись землянки и мало не перейизжають свиню зъ поросятамы; гавкають собаки, десь грають на гармонії, хтось лается; въ повитри стоить запахъ спаленого пирья, глою й ще чогось печеного.

— Отъ и мисто...—говорить, зитхаючи Іванъ.—Землянки, мишанськи хатки, поросята, поліцейськи, плата за кватирю, кумаси, пересуды,—дрибпо, поганенько...—и який контрастъ зъ тымъ покоемъ степу, природы, тои бури, повній, суцильній!.. Контрасты, контрасты, контрасты!..

В. Винниченко.